

שלישי, ומכך שלא פרש בתחילה מוכח שלדעתו אין שלישי אלא בשנעשו על טהרת תרומה. (עפ"י תוס' הרא"ש).

הרמב"ן האריך להקשות על פרש"י, וכן על הפירוש השני. ופרש בדרך אחרת. וכן הרשב"א כתב 'וראיתי שכתבו על כך הרבה ולא נתישבה דעתי בכל מה שראיתי' ופרש בדרך נוספת).

'אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: מצינו אוכל חמור מן האוכל (אולי צ"ל המאכל. וע' חכמת שלמה), דאילו נבלת עוף טהור בחוץ לא מטמא, ואילו אוכלה מטמא בגדים... מצינו שהמאכל חמור מן האוכל, דאילו מאכל בכביצה ואוכל עד דאכיל כחצי פרס...' – התוס' תמהו הלא מצינו נבלת בהמה שמטמאה, ואילו האוכלה – טהור, הרי שמאכל חמור מן האוכל.

וכתב בתוס' הרא"ש לתרץ, שאין להביא ראיה אלא מעין הענין שדברו בו ר' אליעזר ור' יהושע, שהאוכל והמאכל טמאים, אבל אוכל נבלת בהמה, אין בו טומאה כלל.

ונראה שהתוס' לא תרצו כן, שהם סוברים שגם נבלת עוף טהור, אינה טמאה בעצם, אלא שגזרת הכתוב היא לטמא את האוכלה. ואעפ"כ הביא ר' אליעזר להוכיח משם, על כן הקשו מנבלת בהמה. ואילו הרא"ש סובר שנבלת עוף טהור הרי היא טמאה בעצם. וע' במובא בזבחים סט שנתבאר מחלוקת אחרונים בדבר, לענין הכנסתה למקדש. ועע"ש בבאור הגמרא שם.

*

'אם אפשר לנהוג בזמן הזה שום טהרה באיזה אופן שיהיה? –

לפי שראיתי קצת מן החסידים שנוהגים לאכול חולין בטהרה בשבעת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים... אמרתי, ואיך אפשר לנהוג בזמן הזה טהרה, הלא כולנו טמאי מת ושרץ וזבים ומגע נדות...? השיבו לי שאפשר לאכול חולין, אוכלין שלא הוכשרו כלל, ולכן אינם מקבלין טומאה, ואח"כ לשין העיסה במי פירות שלא הוכשרו, ובעת האכילה אוכלים אותם על ידי זריקה באופן שלא יגעו באוכלים אחר שנכנסו לתוך הפה. ואע"פ שנוגעין במשקין שבתוך הפה והשינים והלשון, אמרו שהוא מגע בית הסתרים דלא איקרי מגע, וגם אינו מכשיר האוכלין ולא מטמאן.

וזה סדר התיקון שעושים באכילה ובשתיה: מביאים המים מהמעין בכלי אבנים שאינם מקבלין טומאה, ונוזהרים שלא יגעו במים. ושותים על ידי זריקה מרחוק באופן שלא יגעו במים כי אם באיברים הפנימיים. וזהו סדר טהרתם.

עוד אמרו לי, שגם חכם אחד רשום בחסידות בדורנו זה נהג בטהרה הזאת כסדר הזה גם כן. (תשובה מאת רבי חיים ויטאל. מובא ב'מנהגי ישראל' ח"ב עמ' קלו. ועע"ש בהמשך המאמר כמה מקורות ודיונים אודות מנהג זה – שו"ת המבי"ט ח"ג יח; של"ה שער האותיות סוף אות ט; מג"א או"ח תרג).

דף לה

'דליכא כזית בכדי אכילת פרס...' – מבואר מדברי רש"י שאסור לו לכהן לטמא עצמו. וכבר תמהו על כך שאר הראשונים, שלא מצאנו איסור לטמא עצמו אלא בטומאת מת בלבד, (או ברגל, ואף לישראל).

העירו האחרונים מדברי רש"י בכמה מקומות בענין זה – ע' רש"י יומא פ: ד"ה ולא תטמאו, ובגליון הש"ס; משנה למלך הל'

טומאת אוכלין טז; רש"י עירובין לא. ד"ה מערבין וברש"ש שם; פני יהושע – ר"ה טז; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב לא,ה; שבט הלוי ח"א סח. וע"ע בפרוש רש"י ואבן עזרא ויקרא יא,ה. ונראה לכאורה מלשון רש"י, שהאיסור הוא משום שמונעו מאכילת תרומה וקדשים (ע' שלמי שמעון). ואפשר שרש"י הולך בזה לשיטתו בכעין זה בקדושין כא, שדייקו מדבריו שיש איסור בהטלת מום לכהן, וגם שם נראה שהטעם הוא משום שמונע עצמו מעבודה. ע' במובא שם.

'האוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת הקדש – טהור לאכול בקדש, שאין לך דבר שעושה רביעי בקדש אלא קדש מקודש בלבד' – וכל שכן שמוותר לו לאכול תרומה, שהרי הקודש חמור מן התרומה. (תוס' הרא"ש. וכ"מ בתוס').

הנה למדנו ששלישי של חולין שנעשה על טהרת הקדש אינו פוסל את גופו של האוכל, לא מתרומה ולא מקודש, ואילו שלישי של חולין שנעשו על טהרת התרומה, וכן תרומה עצמה – פוסלים את האוכל אף מתרומה וכ"ש לקודש. כמו שאמרו עולא ור' יונתן לעיל.

ואולם המהרש"א כתב שר' יצחק חולק על עולא. והכריח כן, שכשם שאין שלישי פוסל גופו לר' יצחק, כיון שאינו עושה רביעי בקודש, כמו כן אין שלישי פוסל גופו לתרומה, כיון שאינו עושה רביעי. וצ"ע בדבריו, שזה שאין תרומה עושה רביעי בתרומה – מפני שאין רביעי בתרומה כלל, ואין מזה ראייה שאין גופו נעשה שלישי (וכ"כ הנצי"ב). ואם כוונתו שהתרומה תגע בקודש – הלא ודאי נטמא, כי התרומה נידונית כלפי הקודש כטומאה.

אכן זה ודאי, האוכל שלישי בתרומה שנעשתה על טהרת הקודש – לא נפסל גופו, ק"ו מחולין כגון זה. ועוד שאין לך שעושה רביעי אלא קודש מקודש. וכמבואר בתוס' סד"ה האוכל).

'הנה לתרומה שטהרתה טומאה היא אצל הקדש' – ואמנם, לא גזרו על האוכל שייפסל גופו לקודש אלא באוכל אֶכְלִים טמאים, כמו שאמרו 'האוכל שלישי', אך לא בתרומה טהורה, או אף חולין טהורים. אעפ"י שלענין מגע, אפילו תרומה טהורה פוסלת את הקודש לר' יצחק, מחמת מעלה. (עפ"י חזון איש – יו"ד ריד)

(ע"ב) אם אמר הפרשתי לתוכה רביעית קדש – נאמן' – אין מדובר שערב קודש בתוך החבית של תרומה – כי אז אין תקנה לכהן באכילת התרומה, שהרי קודש מעורב בה – אלא ודאי אין חוששים לכך, ומאמינים בזה לעם-הארץ שנותנו לכהן כדי לאכול, שודאי לא ערב שם קודש שכבר נתקדש, אלא מדובר שערב שם יין עבור נסכים, ואמר מה שאני עתיד להפריש – יהא קודש, אך לא היה האיסור בפני עצמו מעולם. ולכך יכול הכהן להפריש את הקודש ולבררו מתוך התרומה. (עפ"י שו"ת רעק"א – תנינא קמד, וחדושי בית מאיר, בבאור דברי התוס').
ע"ע בארוכה בדברי התוס' בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב כד; דבר אברהם ח"א ל).

'תנאי היא, דתניא: חולין שנעשו על טהרת הקדש... ר"א ברבי צדוק אומר: הרי הן כתרומה, לטמא שנים ולפסול אחד' – ומפרש ר' יצחק בר שמואל בר מרתא דעת תנאים זו, 'הרי הן כתרומה' לענין שאין בהם רביעי, אבל אינם כתרומה ממש, שהתרומה, שלישי שלה עושה רביעי בקודש, שהרי טהרתה טומאה היא אצל קודש, ואילו חולין שנעשו על טהרת הקודש, אינם עושים רביעי בקודש. (המאור הגדול. המאור גרס 'והשלישי בתרומה מטמא משקה קדש...') (וכ"ה הגרסא לפנינו במשניות טהרות ב,ו) – ונראה מדבריו שפרש 'בחולין שנעשו ע"ט הקדש' כלומר, שהתרומה נגעה בחולין אלו ועושתם לרביעי. ומזה הקשו שאם מצאנו רביעי

בחולין שנעשו עטה"ק, כ"ש ששלישי שלהם יעשה רביעי בקודש עצמו. ומתוך ר' יצחק 'תנאי היא' שמצאנו דעת תנאים החולקת על ברייתא זו וסוברת שאותם חולין הרי הם כתרומה ואין בהם רביעי, ולאותו תנא י"ל שגם בקודש עצמו אין החולין עושים רביעי.

ולפי הגרסה בגמרא לפנינו, וכן גרס רש"י, הא דקתני 'בחולין שנעשו עטה"ק' – על החולין המטמאים קאי, ולא מדובר בחולין שנטמאים, ולא שמענו מכאן שיש רביעי בחולין אלו. והקושיא היא מן הדין המפורש ששלישי בחולין עושה רביעי בקודש. ולפי זה אין לפרש בתירוץ הגמרא כפירוש בעה"מ, שהרי הם כתרומה היינו שאין בהם רביעי, שהרי גם לדעת המקשה לא מצינו מי שסובר שיש בהם רביעי. אלא התירוץ הוא, כיון שאמר התנא הרי הן כתרומה משמע שהשלישי שבהם אינו 'טמא' אלא 'פסול' ומשמע שאינו עושה רביעי בקודש. כדפרש"י. וע"ע בר"ש ספ"ב דטהרות. ועוד אפשר לפרש 'הרי הן כתרומה' שנעשתה על טהרת הקודש, דומיא דחולין הללו, ומשמע שאינם כקודש אלא כתרומה, ומזה יש לשמוע שאין עושה רביעי אלא קודש מקודש, אבל חולין או תרומה שנעשו עטה"ק – אין עושים רביעי, וכמובא לעיל).

דף לו

'הכל מודים היכא דאיתיה לדם מתחלה ועד סוף כולי עלמא לא פליגי דמכשיר, כי פליגי בנתקנה הדם בין סימן לסימן, רבי סבר ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף והאי דם שחיטה הוא, רבי חייא סבר אינה לשחיטה אלא בסוף והאי דם מכה הוא' – יש לעיין מדוע נחלק ר' חייא רק בשנתקנה הדם, הלא אף אם נשאר הדם (של תחילת השחיטה בלבד) על הדלעת נאמר שאינו 'דם שחיטה' אלא 'דם מכה', שהרי אינה לשחיטה אלא לבסוף.

והיה נראה מכאן שלא נחלקו החכמים אם ישנה לשחיטה מתחילה או אינה אלא לבסוף, אלא באופן שלא גמר השחיטה, אבל כאשר לבסוף נגמרה השחיטה בהכשר, לכולי עלמא הוברר הדבר שהיתה לשחיטה מתחילה ועד סוף. ואולם אין מבואר כן בסוגיא דלעיל (כט. כן הקשו הר"ן ומהרש"א מהדו"ב).

וכתב בתוס' הרא"ש: ודאי בכל מקום שנגמרה השחיטה ללא שום שינוי, הכל מודים שישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, וכי תעלה על דעתך שלא תכשיר אלא טיפה אחרונה – לא נחלקו אלא בשנשתנה הדבר באמצע השחיטה, כגון סימן אחד בפנים ואחד בחוץ או ארע פסול בשחיטה או שחטוה שני אנשים, ואפילו שינוי הבא מאליהו, כגון בפסח שלא בזמנו, ששאלו לעיל 'כיון דשחיט ביה פורתא אידחי מפסח אידך שלמים לשם פסח קא שחיט' – אבל בלא שינוי, קרויה היא שחיטה מתחילתה. (ויש להבין מדוע נתקנה הדם בין סימן לסימן נחשב שינוי בתוך השחיטה ויקבע את שמה. ועוד יל"ע לפי"ז באופן שניתנו תחילה על דלעת אחת ולא נתקנה, ואח"כ ניתנו על דלעת אחרת ונתקנה, וגמר השחיטה – שלפי הסברא הנזכרת יצא לכאורה שגם הדם שעל הדלעת הראשונה לא יכשיר, שהרי היה כאן שינוי.

וראיתי למו"ד הגר"ש פישר (בית ישי – קטו, הערה א) שכתב על דברי התורא"ש הללו: 'אבל הרואה יראה שאין לדברים שחר. ולא מרן הרא"ש חתים עלייהו'.

ואולם החזון איש (יו"ד ריד) כתב, שזה שאמרו כאן 'ישנה לשחיטה... אינה לשחיטה... – לשנא בעלמא הוא, ואינו ענין למחלוקת דלעיל – שאין השאלה כאן אם תחילת השחיטה נידונית כסוף שחיטה, אלא השאלה היא על זמן תחולת שם 'שחיטה'; האם חל שם שחיטה רק לאחר גמר השחיטה, או שמא חל שם שחיטה למפרע.

ג. בגדי אוכלי תרומה הרי הם כטמאים טומאת מדרס (- אב הטומאה, לטמא אדם) לאוכלי קודש, ששמירת תרומה אינה מספקת לקודש, וכאילו אינם שמורים, ושמא ישבה עליהם אשתו נדה. בגדי עם הארץ - מדרס לפרושין (= האוכלין חולין בטהרה). (הטעם, שאינם שמורים כל הצורך, ושמא ישבה עליהם אשתו נדה. אבל עם-הארץ עצמו, אף כי גזרו על מעינותיו שהם טמאים כבזב, לא גזרו עליו שיעשה מדרס או יטמא בהיסט, שאין גזורים גזרה על הציבור כשאין רובו יכול לעמוד בה. עפ"י תוס'. ויש חולקים וסוברים שעם הארץ עושה מדרס. ר"ת, מובא בתורא"ש).

ד. דעת ר' יצחק בר שמואל בר מרתא, טהרת תרומה, בין בבגדים בין בפירות - טומאה היא אצל קדש, ואסור להגיע תרומה טהורה בקודש. (עפ"י תוס'. אא"כ נשמרה על טהרת הקדש). ואולם לרבא אין אומרים כן אלא במדרסות, שיש בהם חשש מצוי, שמא ישבה נדה עליהם, אבל בפירות תרומה אין אומרים בהם טהרתם כטומאה אצל קודש. (עתורא"ש שהקשה הלא נחלקו בענין זה תנאים במסכת טהרות. וע' מהרש"א מהדו"ב. וע"ע בחדושי הנצי"ב שהראה שהיו להן נוסחאות במשנת טהרות).

ה. רש"י פרש שרביעי בקודש - מעלה דרבנן היא. והתוס' ועוד ראשונים חולקים, דמדאורייתא הוא.

ו. נחלקו תנאים האם יש שלישי-לטומאה בחולין רגילים, (ר' עקיבא וחכמים). וכן נחלקו אם יש שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש (ע' לעיל לג).

גם לשיטות שיש בהם שלישי, נחלקו תנאים אם דינם כתרומה, שאינם יכולים לעשות רביעי, אלא השלישי פסול ואינו מטמא. (ר"א בר' צדוק). ור' יצחק הוסיף שאין אותם חולין עושים רביעי בקודש, שאין עושה רביעי בקודש אלא קודש מקודש. (הלכך האוכלם, כשר לאכול קודש. וכן אם נגעו אותם אכלין בקודש - אינו נפסל).

ונפקא מינה בטומאתם - שאין להקדישם קדושת הגוף. ע' תד"ה האוכל. וכן יש סוברים שאסור לאכול חולין שנעשו על טהרת הקדש כשהם שלישי - ע' לעיל ב: ובחדושי הנצי"ב ובגליונות קה"י ובשלמי שמעון כאן. וע' רש"י להלן לו: ד"ה ואפילו, ובחדושי בית מאיר שם.

כמה מן הראשונים מפרשים דברי ר' יצחק כדעת התנאים שחולין שנעשו עטה"ק אין בהם שלישי כלל. ערמב"ן ורשב"א ור"ן. וכן פרש הרמב"ם. ע' בכס"מ יא, יב; חדושי הנצי"ב; חזו"א - ריד), ולדעת התנאים האחרת (במשנת טהרות ב,ו), חולין שנעשו עטה"ק דינם כקודש ויכולים לפסול את הקודש במגע, להיותו רביעי.

דפים לה - לו

סה. האם הדברים דלהלן מכשירים את הבשר / האכל לקבל טומאה?

א. שחיטה.

ב. דם שחיטה.

ג. דם חללים (= הריגה).

ד. דם המת.

ה. דם מגפה (= מכה).

א. שחיטת הבהמה – לתנא קמא: אינה מכשרת את הבשר. לר' שמעון: מכשרת (משום שמתרת את הבשר לאכילה. רש"י ותוס' והכשר זה אינו אלא מדרבנן. ר"ן כאן ותוס' עג:).

ב. דם שחיטה – לחכמים: מכשיר (תשפכנו כמים – הוקש למים). לר' שמעון: אינו מכשיר, (שלא הוקש למים אלא לענין דינים התלויים בשפיכה, ולא לענין הכשר. תוס').

לדעת חכמים, הדם שניתז במהלך השחיטה, ונתקנה מן האכל לפני גמר השחיטה – נחלקו החכמים אם הוא מכשיר (רבי, שישנה ל'שחיטה' מתחילה ועד סוף, ואפילו נגע שרץ לפני גמר השחיטה – נטמא. חז"א. וע' שלמי שמעון), אם לאו (ר' חייא – אליבא דרב פפא. ולרב אשי – הרי זה ספק לר' חייא, ותולין, לא אוכלים ולא שורפים). והכריע ר' אושעיא כר' חייא (מפני צירוף דעת ר' שמעון שדם שחיטה אינו מכשיר כלל).

יש דעת אמוראים שלר' שמעון דם מכשיר. ולא שמיע לה הברייתא דהכא. עפ"י תוס' כז: ד"ה וזר. וע' אור שמח – הל' טומאת אכלין ב,ז).

אינו נחשב דם שחיטה אלא זה שהנפש יוצאה בו, אבל דם התמצית אינו קרוי 'דם' ואינו מכשיר. תוס' עפ"י פסחים טז. יש שכתבו שדם קילוח אינו מכשיר בשחיטה. ע' לשון רבנו גרשום והרמב"ם (טו"א יב,ג). ואולם עתוס' (כאן ובכריתות כב.) ובחודשי הנצי"ב.

ג. דם חללים – מכשיר. (ודם חללים ישתה – החשיבו הכתוב משקה).

לרש"י, היינו אף בבהמה, דם הריגתה מכשיר. ועוד כתב (קכא.) שאין נקרא דם חללים אלא בהריגה ע"י גסטרא בצואר. שאר הראשונים חולקים, שאין 'דם חללים' אלא באדם, אבל בבהמה – הרי זה כדם מכה. ועוד כתבו התוס', שגם מקום בית השחיטה בכלל 'צואר' הוא, ולא דוקא בעריפת גסטרא. אינו נחשב 'דם חללים' אלא הדם שלאחר הקילוח, אבל דם הקילוח אינו דם חללים, (אם משום שאין הנפש יוצאה בו, שאינה יוצאה אלא מטיפה המשחרת ואילך, וכדעת ריש לקיש בכריתות ודלא כר' יוחנן. רש"י ור"ן. אם משום שאין קרוי דם חללים אלא היוצא לאחר מיתה, שכבר נעשה 'חלל'. תוס'). וכתב מהרש"א שמשמע בתוס' שדם קילוח אינו מכשיר אפילו לחכמים, וגרע מדם מכה דלהלן. והחזו"א (ריד) צדד בדבר. ע"ש. וב'קובץ ענינים' תמה מצד הסברא).

ד. דם המת – לחכמים, מכשיר (מכשירין ו,ו). שלאחר שגילה הכתוב שגם דם שחיטה מכשיר, הרי ש'דם חללים' לאו דוקא, ומה לי קטלה אדם מה לי קטלה מלאך המת. עפ"י ראשונים). לר' שמעון – אינו מכשיר, (שאינן לך אלא מה שנאמר בו, 'דם חללים').

לרש"י, המדובר בבהמה שמתה. ולתוס' – באדם שמת.

ה. דם מגפה – ר' שמעון אומר: אינו מכשיר (שלא נתחדש להחשב משקה אלא 'דם חללים'). ולחכמים – מכשיר. (והוכיחו בתוס' שלא נחלקו אלא באדם, אבל בבהמה – גם לחכמים אינו מכשיר. ולשיטת רש"י צ"ע).

דף לו

- סו. א. דם של פסולי המוקדשין שנפדו – האם הוא מותר בהנאה?
ב. מהו המושג 'חיבת הקדש', והאם הוא מדאורייתא או מדרבנן?